

חלוציות בשירת שלונסקי

מאת אליהו מיימוס

הרבה פנים לשיריה של שלונסקי, אך קצר המצע בעתון מכדי להקיפה מכל צדדיה, על כן אסתפק רק בניגועה בצד אחד — בחלוציות שבה, אגב, חלוציות זו, במובנה הרחב של המלה, הריה, לפי דעתי, המוטיב העיקרי — וממנה אבן הפינה לכל יצירתה, אלא נוהגים ונחוצים לה והסתעפויות שונות, רוחניות-ספרותיות והבחינות כאתה.

שלונסקי הוא בן התקופה, שחתרה לגאולת נפשו של הפרט כתנאי קודם לגאולת הכלל, משורר, שביצירתו, עוד מראשיתה, גשמע קולו של דור חדש, שנתקלף מכל הקליפות הגלותיות, ש"הארציות" שלו, ה"צמרתית" כגדי וכי צמחה, שהרה, קודמת ל"ציונות".

בשירה החלוצית של שלונסקי אין כל זכר להתלבטות בין מחיצות הכלל והפרט, של התרועעות הנקודה הנפשית בהיקף של חיצוניות נוגדת. היא כאילו יצאה ממעמקיה של נפש, שנתמזגה בקלות עם "החדש" שבגוף הארץ ושמי שוה, שכאינו "חדש" זה ירד עליה בנס וצטף אותה בטלית של אורה חדשה, אמנם, גם שעה זו באת לאחר תהליך של מהפכה פנימית, בלתי-הגורית, חזיונית-ה"דווי" של המשורר הנפשיית הדור, שמונו כפני הכלב, גתהתכו ומצאו את גילוייהן במחוז שירה אחי, כלי"א אוני, ואילו בבוא המשורר-החלוץ בפגע עם הארמה הזאת ועם שמשוה, נצדפה נפשו, שחיתה כאילו מוזמנת לקבל את השפע הזה, ונתמזגו כוחותיה לשירה אחת, שירת, בראשית, נפשו, דומה, מצאה באקלים של ארץ זו ובעבודה החלוצית את יסודות מותה והחיותה, את גחני קיומה עם צליליו וצלילי-צליליו, בשירה חלוצית זו לא תמצאו אף שמץ מאותם הסממנים, המאפיינים את השירה "החלוצית" ברוב דה הראשונה, ואף לא את החיטטים בפציעה-האומה, וקח הבכי ולא המרי הגלות, שיש בו בהכרח הרבה מוטיב העזמות — אפילו בצורתה השירית, הפוטטית, מביאיק ועד למדן, למשל, והיפה לזר, כדי לעוררו לפעולות; אף לא אותן קפיצות-העגל התמימות לקראת "החדש" המתגלה, עם נ"ב המיושנים לספר, בראשית, זה; לא כל שכן שאין בשירה זו נהבסילות הגלויה שבנפש החלוצית-גלוית מכתן והעמדת פנים של "נגאל" מכתן, ובאמצע — החלל הריק שבלב.

שירה זו אין בה תחומין בין "התם" ובין "כאן". ה"כאן" — הוא "הבוקר הזורח", שמשבע המציאות בא הוא אחר "ליליה השחור" של "התם", וכולו כוח של הויה צעירה, שהיא מתקמת בהויות כל הבורים שמסביב, החי, הצומח והדומם; כוח של תנובה מתמידה, של פריהורביה ללא-גבול; כוח, הממלא את כל העולם הסובב, הממזג את הרוחני במשמי אלוהים ואדם, בהמה ועץ, השהה — מויגה, שהיא ראשית ואחרית של כל הויה בריאה, אין זאת אומרת, שהויה זו לא גולדה מתוך יסורים ככוסים, אלא כאן נמצא התיקון השלם; כאן — בעצם תחושת הדופק של העבר דה החלוצית ומתוך קצבה הטבעי, בלי "ציונות" גלויה ומפורשת. שכן עצם טבעו של בעלי-השיר היה מוכשר לקבל את התיקון, כיסוד נפשי, ואותו תחומי הפסיכי, והמסן מפני מעברים קיצוניים מ"התם" ל"כאן", כבר נמצא בכוח, בסגולתו לתמוט את הדברים במהותם. בקיצור: השירה החלוצית של שלונסקי מקולפת מכל הקליפות החיצוניות, ומאפיינת את השירה הדי לוצית "ההכרזתית", "הפלאקאטית", אם י"הר יומר כך, והיא כויה שירה חדשה, בעלת נשפעות עמוקה ורבתי פנים, טבעי-הארץ, העמלי, הבנייה, הפי ראת השמטה, התחדשות הפרט והכלל, נימי גאולה לאומית וכלל-אנושית — הכל מתגנן בשירה זו, בלי זנבות האודים העשנים של שארית השריפה הגלותית.

הנה ארצי — נזית-פרא.

עור נקלף לה. קלף לתורה.

ובנטר-צד טקקה זבר-אלים

על טקלף.

(תנהה)

הנה כן תופס שלונסקי, בן הדור שלאחר המלחמה הראשונה, כדבריו: "ממורידור ללא תפלה ואלוהים", את מראה הארץ; ואת "דבר-אלוה" הוא מוצא בכל גילויי טבעו, ואת העטל הוא רואה כעבודת-אלוהים. עצם ההתי כוננות לעבודה יש בה מן התבקות החבידית:

הה, ששניכן, העצצעות.

אוקוזת מגל זיום קציר.

תוקקות רגב קפה חולו

(עמל")

וכאן מעניינים הדיומים, הלקוחים מהשמיטי-הקדושה: הארץ עוטפת אור כטליה, בתים כטוטפות של הפליק, וכבישים שסללו כפיים — כרצועות הפליק, וכאן גם ההתפנקות של הבן, היוצא לעבודתו מתוך חוזה של יצירה, המקבל עליו באהבה את עול העמל: "הלכישני, אמא כשרה, כתונת-פסים לתפארת ועם שחרית הוביליני אלי עמלי. ויש גם מעין סיפוק נפשי, אף מעין גאחה עילאית בכך שהוא — פייסן סולל בישראל, אלוהים גזיר לים יובר אליו, הרועה בהרי גלבוע, ויאמר לו: "נקבה שרך עלי, הרואה, ונתתי, ומה השכר שהוא, הפייסן הרועה, דורש? "אשר אלך בעקבי הצאן..." הרי זו התפשות, הגשמיות המרובטת, המטולאת, שנשתירה עדין מדרכים מפוזרות של ה"התם" עם "הרוחניות" המופלגת, הנסאבת שלה, כדי להגיע לידי פשטות שלימה, אחידה, הממוזגת מגשמיות מאולת, מזיגת אלוהים וטבע בהעלם אחד של הפראה תמידית, עשתורתית: פשטות של תפיסה קמאית של העברי הקטונן, אשר לא הבדיל בין "יהוה" ובין ה"בעל", פש כות רצויה זה, שהיא אותה הכמיתה של בן "הדורהממור" אל שרשיות וטבעיות, אנו רואים בשיר "אנכי, מסדרת השירים, אדמה":

אמי, אמי, בן-דניניו

הקמיתני את צרני פרא-פרא

ונבל פשרי טונבני וידשנף.

קטרויל קל-שאר ופרא-קוצים.

פשרי —

אשר רגנך סני קפוף על חקל

קרקס טגורלות וקרום.

גשמיות ברוכה זו, שהיא בעצם התחושה הממשור של כוחות הארמה וכוחו של המשורר להשיג בכל רמיח איבריו ושסי גזיריו את ברכתה של ארמה זו תריתה אחד מפלאי ההתחדשות של משורר "הדווי", "בחפז" ו"אנכי-בתי", עורו של אחד מילידיהאדמה: הנה גפלהי על אפי, פטומת עטיניך תינקנה פתתי ציחות-צמא עם רבוא מיות אחים ואחיות, ובלשוני תלקני רוח, כלחוך הפרה עצל-בטנה, עת עטינה יוק" (בשיר הנ"ל) אבל תחושה זו של קירבה עד כדי מויגה אין בה משפוש ההכרה האנושית, הכרת האדם, שהוא עליון על כל ילדי הארמה אף בכוח הכרה זו: אנכי — הנעלה

במוטרי החלים, שקורא לו: תבלי,

ופשרי — קיבל אלים

עם קל הקהקה אשר תנקה פה

אל נכח השקים

(האדמה")

וכאן מעניינת תפיסתו את אלוהים: הוא, האדם, בחולצה פרומה, כשערי היכל פתוחים, ילטף את אדמת הבוקר באצבעות רגליו, יתפרקה, וכל הנהרות ילכו אליו, וכל אילן יכה בו שורשיו, ובאו עו ושה ללחך שערו הרענן — "ירד או גם אלוהים כטלה-עיום רק לרעות פה בבשרך אשר הדשיא באביבו" ("זרעאל"). התמונות גשר מיתדותנית זו מביאה עד ליוי תפיסת אלוהים כפלא-אדם: "אדם-יהוה" ישב על כסידשא ירוק, והשחק יעטור חמה גדולה למצחו כתפלין של ראש ורועף תפילה אלי חיקו:

הקשרי, קלצה, קשפרי-היקל

פתוחים.

וקבוא תפלת-קל-חי

לקני פשרי השוב והפטיב.

(יזרעאל")

ההתאהבות בכשר, אם בשר האדם ואם של הבהמה, מגיעה אצל שלונסקי לפולחן ממש: "הרור ונאה, רבונו של עולם, הבשר החי שיערת", ומכאן מגיע המשורר ל"שבתיית" מופלאה: "עסוקינא, אלישדי, את נפשי בטלית וזמר בקול: בואי, כלהי! ומהתאהבות זו בבשר, של החי ושל הצומח — ההתאהבות בניגון הקדוש, השפוך באי רץ: "הה, עקינא השמן וראה, כמה מזמור פה התוו מגביע זהבך, על גגות, הן ירך, רבוני, זו שפכה" ("אהלנו"). שכן פה "השבת" הגדולה, העתידה, לה נכספנו עת שרגו, אנטנו העולים בשמך בסצינות לועזים: "עת יהודים יבואו לארץ-ישראל מה תרב במעונם השמחה..." (שם)

ומתוך התחדשות זו חזר הבן במחי שבתו אל אבא-אמא, אך לא במרירות ותוך געגועים של "גודד אל בית-ההורים שעזב, לא הוא יכתוב לאמו: "אל תבכי בלילה, טוב לבנך המך". שכן הוא היהודי, אשר שב מהנכר אל ביתו, ותפלה אחת לו לאלוהיו:

הה תנני לקת עוד קנושא פשר-נרע

על בקבת ארצי המצפנה.

עד יגמל אחר-ימים ונצב לקניך

בנקעול נק

שתפח ראש מתננכה רכה:

קצנני, קרמש, פי קא מוקדו

(סיוס")

חיוניות תוססת, תנובתית זו שאנו מוצאים בשיריו של שלונסקי (למן הראי שונים ועד שירי "על מלאת", ובעיקר האחרונים) — מקור אחד להם: ספרת הדם שבהתפלגותו לורמי חיים אנושיים שונים, התמוג בסופו לאופיק אחד — מולדת העם, ולפיכך אין אצלו, מבחינה זו, המרי כלפי העם וגורלו, המאפיין הרבה מבישוריי התקופה שלאחר המל" חמה הראשונה. הניגודים מתלכדים אצלו לאחד: התחדשות האדם ביהודי, או היהודי באדם.

אך תפיסתו של שלונסקי את החלוציות העובדת היא יותר מפעולה לשם הקומה-העם: היא דינמית מיסודה, היא מלחמת האדם היוצר בסטאטיקה של הישימון, ולפיכך אף ההמסין אינו מתייש את כוח של האדם, אלא — "פה כל יצור נושא דמיו כדלק, הדליקו ויבער" ("שרב"). ההתנגשות בין הכוח הדינמי של בנין יצירה, ובין הכוח הסטאטי, האיחני, של הישימון — הריהו התהליך של העבודה החלוצית. הכוח החלוצי שאף ליצירה, הוא הבורא ("ובבוראים בנך אברהם, פייטן סולל בישראל"), והישימון, הנרדם זה יובלות, מתעורר מתרדמתו: "חולות-כשנהבים" רצבו, "בשבתון שכך מרדם, לא בא אדם לההרדים", ואן הכריק "האת אשר לכליכול" האדם, אשר קם לבנות כך על "חולות-המרבר, והנה —

קפחד תניחו סנים, ויקבב:

הקנהו

קנטש הקמיצ שנקב אל שנקב:

נקנהו

ושר-השימון הקאירי את טעו

המקנהו

נקח — — —

(מול הישימון")

האדם ניצח את הישימון, על חול-תיו יוקם כך גדול הכוח היוצר, הדינמי, של האדם, המתמודד תמיד עם הכוחות האיננים של הבריאה, גם כאן נחל את נצחונו — וזהו סודה של היצירה החלוצית, שהיא לא רק מעבר גורלי ממצב לאומי אחר למצב לאומי שני, אלא גאולת האדם שביהודי מכל גורלי ממצב לאומי אחר למצב לאומי כרי, שהיה מלפפו אף בארץ כיסופיו — עד הגיעו למדרגה של בורא-עולמות: "ובבוראים בנך אברהם, פייטן סולל בישראל..." ואמנם פייטן-סולל, חלוץ ממעל ההתחדשות מכל הבחינות, היה אברהם שלונסקי בשלושים שנות יציר-תו.